

Περί θνητοψυχισμού (με αφορμή μια κριτική ανάγνωση ενός κειμένου)

/ Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες



Περί θνητοψυχισμού

(με αφορμή μια κριτική ανάγνωση σε κείμενο του Χ. Γιανναρά)

Προχθές η Εκκλησία γιόρτασε την αποτομή της κεφαλής του Τιμίου Προδρόμου. Με αφορμή τροπάρια ειλημμένα από την εν λόγω ακολουθία θα αναφερθούμε στο ζήτημα του θνητοψυχισμού και τη σχετική θέση της Ορθοδοξίας και ταυτόχρονα στην οριοθέτηση ανάμεσα σε θεολογία και φιλοσοφία, πράγμα ιδιαίτερα επίκαιρο στις μέρες μας, όπου η ευρεία διάδοση της πάσης φύσεως πληροφορίας διά του έντυπου και ηλεκτρονικού λόγου αφεύκτως προκαλεί και επιτείνει τις προκείμενες συγχύσεις.



Ο θνητοψυχισμός είναι η αίρεση εκείνη που πρεσβεύει την ενεργή θνησιμότητα της ανθρώπινης ψυχής μετά τον σωματικό θάνατο της ανθρώπινης ολότητας. Η ψυχή του ανθρώπου, σύμφωνα με την ορθόδοξη θεολογική παράδοση, σε αντίθεση με εκείνη των άλογων ζώων, είναι έλλογος, νοερά, κατ' εικόνα Θεού κτισθείσα και θέσει αθάνατη. Το τελευταίο, που μας ενδιαφέρει εδώ άμεσα, σημαίνει πως φύσει είναι κτιστή και θνητή, ως εκ της φυσικής της κτιστότητας ούσα τέτοιας δομής και αναπόδραστης τραγικής κατάληξης, ωστόσο χάρη στη Χάρη του Θεού (την άκτιστη θεία ενέργεια) και την απόρρητη βούληση της Τριάδος παραμένει ζώσα, ενεργή και συνειδητή και μετά την αποκόλλησή της από το νεκρό σώμα του εκάστοτε φορέα της.

Το θέμα περί ψυχής είναι τεράστιο. Η θεολογία της Εκκλησίας, εξάπαντος αντισχολαστική, ποτέ δεν μπαίνει σε λεπτολογήσεις και ανούσιες αναλύσεις των σχετικών ζητημάτων περίξ αυτής, αλλά τούτο δεν σημαίνει πως δεν θέτει και κάποιες οριογραμμές που διασφαλίζουν την σωτηριολογική της οντολογία. Σε αντίθεση, επομένως, με αρχαίους και σύγχρονους θνητοψυχίτες (βλ. Χιλιαστές), οι οποίοι πιστεύουν σε μια ολική ή μερική μεταθανάτια εξαφάνισή της (ένα είδος πλήρους διάλυσης είτε μετάβασής της σε μια κατάσταση ισχυρότατης κοίμησης), καταθέτει μια άλλη εμπειρία: η ψυχή των ανθρώπινων όντων διατελεί εν συνειδήσει μετά θάνατον. Πρόκειται για μυστήριο και ως τέτοιο εν πολλοίς ακατανόητο. Αλλά αυτό έχουμε στην Παράδοσή μας σε όλα της τα επίπεδα: γραπτά, προφορικά, ρητά, μυστικά, υπόρρητα, υποφώσκοντα και εν γένει σε κάθε πτυχή της.

Ας αναφερθούμε ενδεικτικά σε μερικά σχετικά σημεία της. Η διδασκαλία περί

«μέσης κατάστασης» των ψυχών μέχρι την τελική εξανάστασή τους, η μετάβαση στο μεσοδιάστημα αυτό από την Κόλαση στον Παράδεισο (με τις προσευχές των Αγίων κυρίως, με πληθώρα μαρτυριών από τη σύγχρονη και αρχαία ασκητική γραμματεία), η τέλεση Τρισαγίων και Μνημοσύνων για τη συγχώρηση και ανάπαυση των μεταστάντων (ο μεταστάς που πρέπει να αναπαυθεί εξάπαντος σημαίνει ότι μπορεί να βασανίζεται, πράγμα σίγουρα που δεν υφίσταται ένας κοιμώμενος ή ναρκωμένος ή σε κώμα, όπως εξυπονούν οι πάσης φύσεως θνητοψυχίτες!), οι μεταθανάτιες ακόμα εμφανίσεις και οπτασίες τεθνεώτων εμβρύων (εξ αμβλώσεως συνήθως), είναι μερικές *εμπειρικές* μαρτυρίες που (απο)δεικνύουν ότι η συνείδηση της ψυχής μετά θάνατον δεν είναι προνόμιο όσων ετελεύτησαν εν σαρκί σε ώριμη φάση της ζωής τους, αλλά ακόμη και αυτών των ανολοκλήρωτων προσωπικοτήτων, όπως είναι τα έμβρυα και τα βρέφη που εγκατέλειψαν λίαν πρόωρα, δια ποικίλων αιτίων και τρόπων, τον μάταιο κόσμο μας.

Επειδή, εντούτοις, δεν θα λείψουν ποτέ ενστάσεις του τύπου «η θεολογία μας δεν ερείδεται επί φαντασιακών δεδομένων μη εμπειρικά επαληθεύσιμων», ας κλείσουμε το ζήτημα πάνω στην ισχυρότατη θεολογική βάση της ορθόδοξης υμνογραφίας: «χαίρων ευηγγελίσω και τοις εν άδη» διαβάζουμε στο Απολυτίκιο του αγίου Ιωάννου και «η του Προδρόμου ένδοξος αποτομή οικονομία γεγονός τις θεϊκή, ίνα και τοις εν άδη του Σωτήρος κηρύξη την έλευσιν» ακούσαμε στο Κοντάκιο της πρόσφατης εορτής. Ρητά και απερίφραστα κηρύσσεται εν προκειμένω το *δόγμα* της αθανασίας συνειδητών ψυχών, χωρισμένων από το σώμα τους. Εξάλλου, ο ίδιος ο Χριστός κατήλθε στον Άδη να κηρύξει και να σώσει ενεργείς και ζώσες ψυχές και όχι καθεύδουσες σε κάποιο υπνωτήριο!

Ίσως τα παραπάνω για μερικούς θα ακουστούν γνωστά, τετριμμένα, συνηθισμένα, αυτονόητα. Όχι όμως για άλλους και δη για όλους. Η εκτενής μου, επομένως, αναφορά και η τοιαύτης εκτάσεως και λεπτομερείας ανάλυση που θα ακολουθήσει γίνεται για πολλούς λόγους, από τους οποίους οι πιο σημαντικοί είναι αφενός η περιρρέουσα ασχετοσύνη των περισσοτέρων περί της παράδοσής μας και αφετέρου η σταδιακή υποχώρηση των ορθοδόξων κριτηρίων, παρατηρούμενη ακόμα και σε ιερείς και θεολόγους. Ο γράφων, για παράδειγμα, έχει καταστεί ουκ ολίγες φορές μάρτυς αυτόπτης και αυτήκοος σχετικών συζητήσεων με συναδέλφους θεολόγους, που κυριολεκτικά λένε άλλ' αντ' άλλων. Σημεία γαρ των καιρών...

Είχα προ ετών αναγνώσει μια επιφυλλίδα του γνωστού λογίου Χ. Γιανναρά πάνω στο ζήτημα που μελετάμε και, εξ όσων θυμάμαι, με είχε ξενίσει τότε η προσέγγισή του πάνω στον «υπαρκτικό μεταθανάτιο τρόπο» της ψυχής. Με αφορμή μια πρόσφατη επανάληψη των σχετικών του θέσεων στο βιβλίο του *Έξι φιλοσοφικές ζωγραφιές*

(Ίκαρος 2011) δεν μπορώ παρά να κάνω μερικές επισημάνσεις επί μερικών «σκιωδών» – κατ’ εμέ τουλάχιστον – σημείων τους. Η γενική αίσθηση που καταλείπουν τα εν λόγω κείμενα είναι μια απροσδιοριστία και ασάφεια αναφορικά με την αλήθεια και την πραγματικότητα τής συνειδητότητας της ψυχής μεταθανατίως. Ο συγγραφέας εξάπαντος προσπαθεί με όλη του την καλή προαίρεση να τονίσει την προσωποκεντρική και εν Χριστώ υπαρκτική σωτηριολογική παράμετρο και πίστη σε αντιδιαστολή με την παραδοχή μιας ανερμήνευτης λογικά και από κάθε άποψη φυσιοκρατικής πεποίθησης και διάστασης επί της διατήρησης της ανθρώπινης ύπαρξης μετά θάνατον.

Μέχρι το σημείο αυτό και των σχετικών θεολογικών προεκτάσεων δεν τίθεται κάποιο ζήτημα. Τα προβλήματα αρχίζουν να υφίστανται αφ’ ης στιγμής αφήνονται «ανοιχτά» ζητήματα δεδομένα και «λυμένα» μέσα στην προαιώνια παράδοση της Εκκλησίας και τα οποία δύνανται να μπερδέψουν τον απλό – και όχι μόνο – πιστό, ο οποίος δεν έχει τις φιλοσοφικές ή άλλες προϋποθέσεις να διαβάσει ορθά τέτοιου είδους «βαρύτερα» κείμενα και να αναγνώσει τις όπισθεν των σημαινόντων προθέσεις του συγγραφέα και τα υποδηλούμενα μηνύματα που ο τελευταίος έχει με ασφάλεια και ευκρίνεια τοποθετημένα στον νου και στους στοχοθετικούς του σχεδιασμούς.

[Συνεχίζεται]